

PRESPANKA

ŽIVOT HRIECHOM STVORENÝ

O ČO NÁM IDE

Ani v dnešných časoch, o ktorých radi hovoríme, že sú moderné a tolerantnejšie, nežijeme bez predsudkov. Avšak byť prespankou v tradíciách našich predkov znamenalo byť na totálnom okraji spoločnosti. Určené miesto v kostole, nemožnosť začlenenia sa do žiadnych skupín a podobne. Pričom otec dieťaťa neniesol takmer žiadny a keď aj, tak len minimálny podiel.

- ✦ Ako silná musela byť žena, ktorá to ustála?
- ✦ Aké bolo dieťa z takto vzniknutého pomeru?
- ✦ Bolo nešťastné? Bolo iné?
- ✦ Prinášal život prespanky aj iné ako spoločnosťou vopred definované situácie?
- ✦ Kde nachádzala prespanka útechu?
- ✦ Ako sa k nej stavala cirkev, ktorá by mala mať vraj otvorenú náruč?

..... TAKÉTO OTÁZKY SI BUDEME KLÁŠŤ V DIELE REBELOV

Dielo *TAJNÁ LÁSKA*, *BOSORKA* aj *MILENKA* sa snažili postupne odromatizovávať folklór. Prespanka by mala uzavrieť a zavrieť našu snahu.

Napriek náročnejšej téme si však v diele ponechávame odľahčený pohľad na tienisté stránky našej minulosti. Dielo v sebe nesie ľúbošť, svojráznosť, rozmanitosť a krásu slovenského folklóru, no tak ako vo všetkých dielach *REBELOV*, aj v *PRESPANKE* poukážeme nám vlastným spôsobom na tú časť tradícií, zvykov a spôsob života našich predkov, ktorú pokojne môžeme nazvať odromatizovanou.

Jožef Černek
režisér, autor scenára

„... srdce v túžbach zaplakalo...”

Andrej Sládkovič, Marína

PRESPANKA

(závitka, pokrytka)
slobodná matka alebo
nezosobášená tehotná
žena. Od stredoveku až
do nedávnej minulosti
bola spoločenstvom
a cirkvou tvrdo morálne
a finančne odsudzo-
vaná. Súčasťou boli
vysoké pokuty, verejné
vykričanie
z kancľa, vystavenie
pred kostolom alebo
na inom verejnom
mieste (pred zvonickou,
na pranieri), v kostole
nesmela stáť medzi
dievkami. Niekedy bola
dokonca bitá či
oplúvaná. Priestupok
sa nedal odtajiť,
prezrádzal ho odev
a účes (ostrihané vlasy,
zakrytá hlava).
Preto sa tehotné
usilovali svoj stav
zatajiť čím dlhšie
alebo hľadali spôsoby,
ako sa zbaviť plodu.
Cirkev im nepovolila
po pôrode vádzku,
čím ohrozovali celú
obec hrozbou
živeľnej pohromy.
Preto jej ženy niekedy
pomáhali oklamať
kňaza alebo robili tajnú
vádzku bez jeho účasti.
Riešením bol sobáš
(s otcom dieťaťa
alebo často so starším
či ovdovelým
partnerom) alebo
odchod do mesta.

Dieťa prespanky
sa pomenovávalo ako:

■ **PRESPAN**
■ **PRESPANČA**
■ **KOPIRDAŇ**
■ **KOPIRDAŇEC**
■ **NAJDÚCH**
■ **MRVÁŇ**
■ **KOPÍĽ**
■ **PANKHART**
■ **KURVÍČA**
■ **VISPATÔ**

// To, čo teraz nechceš,
možno Tvoja najväčšia radosť
do života bude. //

KÚTNA PLACHTA

1.obdĺžniková textília zošitá z 2 – 3 až 5 kusov plátna, slúžiaca na priestorové oddelenie šestonedielky od zvyšnej časti miestnosti v reálnom i magickom zmysle. Okolo dvoch strán postele, umiestnenej v rohu izby, ju po pôrode zavesila pôrodná baba. Plachta bola buď pripevnená na strope, alebo mala rohy zachytené na stenách a v strede bola zavesená na palici, hrabliach či vidlách zastoknutých v rohu postele. Aby bola šestonedielka do vádzky chránená od zlých vplyvov, nesmeli za plachtu vojsť ani najbližší príbuzní mužského pohlavia a žena nemala spoza nej vychádzať. Ženu i dieťa mali chrániť predmety zašité, zavesené na plachte (cesnak, ihly, klince, byliny, kúsok chleba a i.) i výzdoba plachty (použitie červenej farby, motívov kohúta, Baránka božieho a pod.). Kútna plachta sa používala aj na zavítie dieťaťa neseného na krst alebo ju matka mala na pleciah pri vádzke, nevesta pri sobáší. Prípadne ňou zakryli ťažko umierajúcu ženu, aby jej odobrala bolesti (ako pri pôrode), alebo jej ju dali do truhly. My s kútnou plachtou pracujeme najmä symbolicky, aby sme zdôraznili dôležitosť magických rituálov v bežnom živote.

Odvaha slobodných matiek (prečo sa náš kňaz spovedá...)

„Konkrétny prípad slobodných matiek a ťažkostí, s ktorými sa ony alebo ich deti stretávajú pri prístupe k sviatostiam“, uvádza sa v texte, odsúdil Svätý Otec už v čase, keď bol kardinálom v Buenos Aires: „Sú kňazi, ktorí nekrstia deti slobodných dievčat, pretože neboli počaté vo sviatosti manželstva. To sú dnešní pokrytci. Tí, ktorí klerikalizovali Cirkev. Tí, ktorí odvracajú Boží ľud od spásy. A to úbohé dievča, ktoré mohlo svoje dieťa poslať späť odosielateľovi, ale malo odvahu priviesť ho na svet, putuje z farnosti do farnosti, aby ho dalo pokrstiť“ (Homília zo septembra 2012).

Pápež František, ako sa uvádza, ocenil odvahu týchto žien prijať dieťa: „Viem, že nie je ľahké byť slobodnou matkou, viem, že ľudia sa na vás niekedy môžu pozerat' zle, ale poviem ti jedno: si odvážna žena, pretože si dokázala priviesť na svet tieto dve dcéry. Mohla si ich zabiť, keď boli v tvojom lone, ale ty si si vážila život, ktorý si mala v sebe, a Boh ťa za to odmení. Nehanbi sa, kráčaj so vztýčenou hlavou“. „Ja som svoje dcéry nezabila, ja som ich priviedla na svet!“ „Blahoželám ti a Boh ti žehnaj.“ (Videokonferencia vysielaná BBC, 4. septembra 2015).

Katarínska zábava

Tancovačky trvali do samého rána a mali ich na starosti ženy. V tento deň nesmeli vykonávať ženské práce – nesmeli šiť, priať, vyšívať. Ženy chystali zábavu, platili muzikantom, pripravovali občerstvenie a mohli si vyberať, s kým budú tancovať. Pre partnerov mali pripravené malé darčeky. O polnoci sa vyhlásila pánska volenka. Na Katarínu musel do domu vždy vkročiť ako prvý muž. Žena by priniesla do domu len škodu v podobe rozbitého riadu po celý rok. Chlapi nosili pri sebe oceľ, aby sa riady počas roka nerozbíjali. Mládenci cez deň chodievali v maskách po dedine, boli prezlečení za cigánky, cirkusové medvede a za výslužku vytancovali všetky ženy a dievčatá. Známe bolo aj „púčkovanie“. Dievčatá si dali do črepníka konárik čerešne, slivky alebo orgovánu. Polievali ju vodou z potoka, ktorú nosili v ústach. Ak im do Štedrého večera konárik rozkvitol, mohlo sa dievča tešiť na svadbu.

S Katarínou boli späté aj posledné, tzv. katarínske tancovačky, pred nadchádzajúcim adventom, ktorý svadby a zábavu, ako spev či tanec, zakazoval. Na týchto zábavách zväčša platilo „ženské právo“, čo znamenalo, že to boli práve ženy, ktoré si vybrali svojich tanečníkov, vyplácali muzikantov, ale mali na starosti aj komplet občerstvenie. O polnoci mužom dopriali pánsku volenku. V tento večer si muži a ženy prakticky vymenili svoje typické role, dokonca bývalo zvykom, že ženy pozývali mužov na pálenku, či ich obdarovali darčekom v podobe slávnostného pečiva, sušeného ovocia alebo kvetín.

PRESPANKA *scenár a réžia: Jozef Černek*

účinkujú a tancujú FMS Slovenskí rebeli:

Hanka Mamatejová I Andy Veselá Juraj Bidovský I Tomáš Hipszki Stanka Bidovská I Iveta Horváthová Farár Samuel Jestrebíny I Jozef Kuchár Fabiana Ol'hová I Zlatka Uričková Hilda Mamatejová I Dana Csomová Eva Hájska I Daniela Janíková Lucka Žandárovie I Lucia Demáčeková Eva Berlecká I Marína Opáľková Marek Berlecký I Majó Bendík Barbora Stierberová I Barbora Ponišťová Jakub Stierber I Slavomír Habara Tomáš Dáčsky I Marek Kamocsai Zuza Nádašská - dievocká richtárka I Roberta Krmášková Júlia Hájska I Viktória Babicová Dana Bul'ková I Barbora Nagyová Hana Mikulášová I Friderika Hodossyová Anička Azariová I Leoni Martonošiová Štefánia Hrušková I Simona Hrušková Lucia Havranová I Lucia Mokošová Helenka Bolerázová I Laura Halászová Dorka Pauchová I Kristínka Perlová Kristína Múrna I Sofia Rusňáková Lenka Čarnická I Lea Goron Ákos Kajtár Jozef Černek Nela Hamranová

scénografia: Richard Slezák **kostýmová výprava:** Júlia Černeková , Alžbeta Černeková **realizácia kulís:** Attila Ivanics, Alžbeta Ivanicsová, Ivan Perl, Hilda Perlová, Juraj Pipiška, Jana Pipíšková, Richard Slezák

vedenie hudby: Júlia Černeková **vedenie súboru:** Roberta Krmášková

choreografie: Majó Bendík, Slavomír Habara, Roberta Krmášková, Lucia Mokošová

hudobná zložka:

Júlia Černeková – primáška

Michal Szigeti

Miroslav Pastorek

Tibor Halász

Róbert Halász

Peter Lévai

Magdaléna Szigetiová

Monika Leczkésiová st.

Monika Lulu Leczkésiová ml.

Silvia Halászová

Sabrina Martinská

svetelný dizajn: Stanislav Pivko, Juraj Pipiška

zvuk: Denis Ivanics

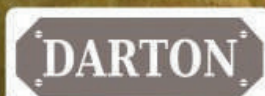
produkcia: Jana Pipíšková

graf. bulletin: Roberta Krmášková

plagát: Barbora Ponišťová

korekcie : Friderika Hodossyová

foto: Marián Hatina Martin Kučera Dušan Teplan Lilian Teskal Milan Uhrin

Z verejných zdrojov podporil

u.

fond
na podporu
umenia

ĎAKUJEME všetkým za to, že ste s nami
a podporujete nás. Bez vás by sme neboli.

www.rebeli.sk